

УДК 342.7:340.132:17 (477+4)

ЧЕТВЕРТЕ ПОКОЛІННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ПРАВОВИХ ТА МОРАЛЬНИХ НОРМ

Дар'я КРИЛОВА,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Запорізького національного університету

SUMMARY

The article contains the analysis of rights that make a content of so-called fourth generation of human rights, appearance of which is determined by scientific-technical development in the field of cybernetics, biology and medicine. The author studies each of these rights in the context of modern society's moral and legal norms interrelation. The presently valid legislation of Ukraine and foreign countries is analysed by the author as well as a world experience of social relations regulation by means of moral norms. On the ground of analysed materials the author proposes separate ways of Ukrainian legislation improvement and principles which are to be applied by the country in the process of corresponding social relations' legal regulation.

Key words: human rights, morality, moral norms, globalization, Internet, virtual reality, bioethics, transplantation, euthanasia, cloning.

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано права, що становлять зміст так званого четвертого покоління прав людини, поява якого зумовлена науково-технічним розвитком у галузі кібернетики, біології та медицини. Автор досліджує кожне із цих прав у контексті взаємозв'язку моральних та правових норм сучасного суспільства. Аналізується чинне законодавство України та зарубіжних країн, а також світовий досвід регулювання суспільних відносин моральними нормами. На основі проаналізованих матеріалів автор пропонує окремі шляхи вдосконалення українського законодавства та принципи, якими повинна керуватися держава під час встановлення правового регулювання відповідних суспільних відносин.

Ключові слова: права людини, мораль, моральні норми, глобалізація, Інтернет, віртуальна реальність, біоетика, трансплантація, евтаназія, клонування.

Постановка проблеми. Зміни в суспільних відносинах, що відбулися в XXI ст., спричинили значну трансформацію законодавства в галузі прав людини та появу правових норм, що регулюють принципово нові аспекти життєдіяльності особи. Вчені-юристи все частіше розмірковують над тим, чи можна визнати ці новели за четверте покоління прав людини. Водночас права, що становлять зміст так званого четвертого покоління, залишаються предметом палких дискусій як серед науковців, так і серед законодавців через їхню неоднозначну оцінку з точки зору моралі. Актуальність обраної теми зумовлена також великою кількістю змін у сучасному законодавстві, що закріплюють та регулюють нові права та свободи індивіда, а також необхідністю їхньої оцінки як із правової, так і з моральної точки зору.

Стан дослідження. Права, що становлять четверте покоління, досліджувалися такими вітчизняними вченими, як О.Є. Аврамова, С.М. Бреус, О.С. Жидкова, Н.Б. Мушак, К.О. Самокиш, І.Я. Сенюта, В.Ю. Стеценко, С.Г. Стеценко, С.А. Хімченко, та інші. У російській науці увагу до нового покоління прав людини приділено в працях А.Б. Венгерова, С.І. Івентьєва, В.І. Крусса, М.А. Лавріка та інших.

Метою статті є загальнотеоретичний аналіз четвертого покоління прав людини в контексті взаємозв'язку правових та моральних норм.

Виклад основного матеріалу. Більшість сучасних вчених, що обговорюють появу четвертого покоління прав людини, відносять до їхнього переліку право на: 1) використання віртуальної реальності; 2) доступ до мережі Інтернет; 3) життя, вільне від державного втручання за власними релігійними і моральними поглядами; 4) вільну від дитини сім'ю; 5) зміну статі; 6) штучне запліднення; 7) трансплантацію органів; 8) одностатеві шлюби; 9) евтаназію; 10) клонування.

Неоднозначне ставлення суспільства до цих прав зумовлено їхньою суперечливістю з точки зору морально-етич-

них і релігійних переконань. Як зазначає Д.М. Шебаніц, поява четвертого покоління прав людини пов'язана з процесами демократизації, гуманізації, інформатизації, розвитком комп'ютерних технологій, з проведенням певних досліджень у науці, медицині, біології, кібернетиці, космічній сфері, а також процесами зближення правових систем [1, с. 59–60].

Низка вчених, зокрема В.І. Крусс [2, с. 43], М.А. Лаврік [3, с.16], Н.Б. Мушак [4, с. 299], звертають увагу на так звані соматичні права людини. Ці права мають виключно особистісний характер, оскільки пов'язані з тілом людини (від грецьк. soma – тіло) [3, с.16]. Водночас соматичні права не становлять вичерпний зміст четвертого покоління прав людини, оскільки не охоплюють таких важливих аспектів, як право на доступ до інтернету та використання віртуальної реальності.

У російській науці склалася думка, що слід виокремлювати не чотири, а п'ять поколінь прав людини. Так, російський дослідник С.І. Івентьєв, аналізуючи науковий доробок своїх колег, відносить до четвертого покоління прав людини право на: 1) життя; 2) повагу до духовної та моральної гідності людини; 3) творчість; 4) вибір; 5) свободу совісті та віросповідання; 6) духовну освіту та виховання, а також 7) заборону катувань та нелюдського поводження та інші. П'яте покоління прав людини науковець називає «божественними та духовно-моральними правами і свободами людини і громадянина» [5, с. 200]. Вчений зазначає, що божественні та духовно-моральні права і свободи людини і громадянина повинні захищати людину, її душу та дух, від руйнівної сили непередбачуваного та іноді неконтрольованого науково-технічного прогресу в області біології, медицини та техніки, а також негативних енерго-інформаційних впливів та маніпуляцій [5, с. 201]. Підтримуючи думку дослідника щодо необхідності захисту людини від негативних наслідків науково-технічного

прогресу, виокремлення їх окремим п'ятим поколінням є необхідним.

Розглянемо ті права і свободи, які слід відносити до четвертого покоління. Право на доступ до інтернету особливо актуалізувалося в XXI сторіччі. Неможливо ігнорувати той факт, що люди, які не мають доступу до глобальної мережі, мають менше можливостей, ніж інтернет-користувачі: коло отримуваної ними інформації вужче, вміння користуватися мережею є суттєвою перевагою при прийомі на роботу тощо. Наразі навіть державні органи мають власні сайти, отже, споживачі інтернет-послуг можуть швидше отримувати потрібну інформацію з офіційних джерел. У деяких розвинутих країнах, наприклад Швеції, Фінляндії, Японії, навіть впроваджено дистанційне голосування на виборах за допомогою Інтернет [6, с. 110–111]. Окрім того, в країнах, де впроваджено широкомасштабний доступ до мережі, відмічається приріст ВВП, що змушує країни робити подальші кроки в цьому напрямку і вкладати значні інвестиції в проекти розвитку телекомунікації [7, с. 52]. За таких умов забезпечення права на доступ до мережі Інтернет стає справою держави.

Україна також робить певні кроки в напрямку до розширення можливостей доступу до Інтернет своїх громадян, і це є позитивною тенденцією у розвитку нашої держави. Проте, якщо аналізувати питання з точки зору моралі, то чи не отримує світ у віддаленому майбутньому ризику дискримінації людини через відмову від користування глобальною мережею? Якщо особа відмовиться з власних переконань від використання Інтернет, чи не ризикуватиме вона втратити певні можливості кар'єрного росту або, наприклад, волевиявлення на виборах? Питання є відкритим.

Тісно пов'язане з попереднім право на використання віртуальної реальності. Воно відрізняється від права на доступ до Інтернету за такими ознаками: 1) віртуальна реальність необов'язково споживається через доступ до глобальної мережі, в той час як користування мережею Інтернет – це також використання віртуальної реальності; 2) використання передбачає виконання дій протягом певного часу, в той час як під доступом мається на увазі сама можливість здійснити певні дії в мережі. Отже, право на використання віртуальної реальності є ширшим за право доступу до мережі Інтернет.

Наразі ці два права викликають низку питань на стику морально-етичного та правового поля. У проекті ЗУ проект Закон України «Про внесення доповнень до Цивільного кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)» зазначено, що фізична особа має право на доступ до Інтернету. Право фізичної особи на доступ до Інтернету не може бути обмежене. Обмеження доступу до певних даних, що містяться в Інтернеті, можливо лише на підставі рішення суду про незаконність таких даних [8].

Така пропозиція виглядає недостатньо розробленою, оскільки не регулює низки аспектів використання мережі і не регулює право на використання віртуальної реальності. Так, перш ніж вносити відповідні доповнення до ЦК, слід визначити: 1. Як регулюватиметься право на використання віртуальної реальності? 2. Який режим користування мережею Інтернет та віртуальною реальністю буде встановлено для: частково дієздатних осіб; осіб з неповною цивільною дієздатністю; недієздатних осіб? Оскільки наразі віртуальна реальність та глобальна мережа мають велику кількість загальнодоступних ресурсів, що можуть негативно вплинути на моральні настанови малолітніх та неповнолітніх, слід встановити певний правовий режим втручання в реалізацію відповідних прав батьків. Те саме стосується й осіб, що повністю чи частково втрагли дієздатність через психічну хворобу. Чи можуть опікуни

та піклувальники втручатися в реалізацію цих прав, якщо така реалізація може негативно вплинути на психічний стан особи? І якщо так, то як встановити межі такого втручання? 3. Якщо використання певного інтернет-ресурсу або частки віртуальної реальності, не заборонених законом, негативно впливають на психічний стан особи, то чи може суд на прохання родичів особи обмежити відповідні права? Так, наприклад, занепокоєння викликають інтернет-ресурси, що пропагують анорексію. Формально вони дозволені законом, проте якщо особа з повною цивільною дієздатністю під їх впливом шкодить власному здоров'ю, чи можливе судове втручання до реалізації нею власних прав? Іншим прикладом можна назвати зловживання повністю дієздатною особою комп'ютерними іграми. Отже, бажано було б закріпити законодавчо не тільки саме право на доступ до Інтернету, але й режим його реалізації та режим використання віртуальної реальності.

Також одним із важливих аспектів використання віртуальної реальності є право на збереження анонімності в Інтернеті. У проекті модернізації Конституції України висловлено пропозицію закріплення відповідного права за умови, що особа не порушує вимог закону [9, с. 82]. Вважаємо, що це право є важливою гарантією свободи думки та невтручання держави в релігійні та моральні погляди особи.

Право на життя, вільне від державного втручання за власними релігійними і моральними поглядами, вже достатньо реалізоване в законодавстві більшості країн: діє принцип «Дозволено те, що не заборонено законом», отже, державні органи не мають права втручатися в приватне життя особи, якщо її дії є правомірними. Проте закріплення цього права не позбавляє індивіда від суспільного осуду і його наслідків у разі, якщо певні дії людини суперечать морально-релігійним переконанням його оточення. Отже, це той самий випадок, коли закон дозволяє, проте мораль може забороняти.

Право на вільну від дитини сім'ю також по-різному інтерпретується законодавством та суспільною мораллю. Особливо це стосується слов'янських країн. За часів СРСР на законодавчому рівні було введено податок на відсутність у людини, що досягла певного віку, дитини. А в Російській Федерації вже деякий час лунають заклики відновити цей податок. Проте в переважній більшості країн людина має право на вільну від дитини сім'ю. Якщо розглядати суть такого права, то воно є моральним: краще взагалі не мати дитини, аніж потім покинути її напризволяще чи не мати змоги дати належного догляду – і в матеріальному, і в психологічному сенсі. Проте морально-ціннісні установки суспільства слов'янських країн, у тому числі й України, передбачають, що повноцінною сприймається лише сім'я, де є дитина. Небажання підкоритися суспільній думці не викликає якихось серйозних наслідків на зразок дискримінації чи відкритого осуду, проте, як правило, на людину, особливо на жінку, оточення чинить певний тиск. Це зумовлено особливостями менталітету нашої етнічної групи.

Право на зміну статі забезпечено гарантією невтручання держави в приватне життя. Знов діє принцип непрямого дозволу. Проте однозначного регулювання процедури щодо власне зміни статі на теренах ЄС немає [10, с. 84]. Слід зазначити, що найлояльнішим до транссексуалів є законодавство Пакистану, де вони офіційно визнані третьою статтю. Спірні питання правового регулювання стосуються двох форм зміни статеві (або, як зазначається в окремих наукових працях, гендерної) ідентичності: 1) з операційним втручанням; 2) без операційного втручання. Це, насамперед, пов'язано з правом соціального забезпечення. Наприклад, з якого віку особа, що змінила гендер-

ну приналежність, повинна виходити на пенсію: за віком тієї статі, з якою вона народилася чи за новою? Недостатньо визначеним є і правове регулювання шлюбно-сімейних стосунків транссексуалів. На міжнародно-правовому рівні ситуація дещо інша. Так, Комітет ООН з економічних, соціальних і культурних прав, який відповідає за Пакт про громадянські та політичні права заявив, що «гендерна ідентичність визнається поряд із забороненими ознаками дискримінації». Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) застосовував Європейську конвенцію про захист прав людини та основних свобод в ряді важливих рішень, заявивши, що держави повинні надавати трансгендерам можливість пройти хірургічну операцію для повної зміни статі і гендеру, і що така хірургічна операція повинна покриватися системою страхування, як «необхідне за медичними показаннями» лікування. Суд також постановив, що держави повинні визнавати зміну статі в документах, що засвідчують особу [10, с. 83–84]. Суспільна мораль неоднозначно ставиться до осіб, що змінили стать. У багатьох випадках подібна поведінка викликає суспільний осуд, який призводить до порушення прав особи, наприклад, це може виражатися в безпідставній відмові в зайнятті певної посади. Проте в багатьох європейських країнах ставлення значної частини населення до транссексуалів є досить толерантним.

На жаль, такі зміни в суспільній моралі в окремих випадках призводять до іншої крайності – утиску прав людей із традиційною статевою ідентичністю. Вітчизняний вчений С.М. Бреус наводить приклад Швеції, де діє дитячий садок, де вихователі зобов'язані уникати будь-яких слів чи дій, що пов'язані з гендерною ідентифікацією дитини. На думку завідувачки дитсадка, це створює атмосферу терпимості до транссексуалів та осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією [10, с. 85]. Зазначимо, що держава не втручається в даний експеримент. Проте чи не створить це в дітей психологічних проблем? Усвідомлення власної статі дитиною започатковується саме у віці трьох-чотирьох років, отже, в майбутньому подібне виховання матиме наслідком розпач та навіть психологічні травми. Дитина в будь-якому випадку житиме у світі з визначеними гендерними ролями, але не отримає в дитсадку початкових навичок поведінки з особами протилежної статі, не закладе психологічних основ статево-рольової поведінки.

Отже, державно-правова політика в питаннях зміни статі повинна дотримуватися «золотої середини»: уникати дискримінації транссексуалів та формування установок, що утверджують нетерпимість, дбати про їхнє соціальне забезпечення на рівні з іншими, проте і не заохочувати широке поширення відповідних явищ. В іншому випадку це загрожуватиме демографічній ситуації у світі.

Уваги заслуговує і право на штучне запліднення, яке широко закріплено в цивільному законодавстві багатьох країн, у тому числі й в Україні. Зокрема, в нашій країні це право закріплено в п. 7 ст. 282 ЦК, а порядок його реалізації встановлено у Наказі МОЗ № 787 від 09.09.2013 р. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. Як зазначають С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко та І.Я. Сенюта, поряд з очевидно медичною користю репродуктивних технологій різко позначилися проблеми морально-етичного і правового обґрунтування їх проведення [11, с. 415].

Моральна неоднозначність штучного запліднення полягає в тому, що під час цієї процедури створюється декілька зайвих ембріонів, що не можуть бути імплантовані в організм майбутньої матері. Потім з організму жінки вилучаються ще декілька вже імплантованих ембріонів, що підлягають знищенню. Як слушно пропонує К.О. Самокиш, правове регулювання штучного запліднення повин-

но бути спрямоване на те, щоб стимулювати науковий прогрес на винайдення можливості створення під час запліднення *in vitro* лише одного ембріона [12, с. 292]. Також норми суспільної моралі в окремих випадках за-суджують донорство репродуктивних клітин та сурогатне материнство, якщо вони мають комерційний характер. Проте наразі гострої нетерпимості до подібних дій немає. Отже, в даному випадку право та мораль мають високий ступінь узгодженості. Законодавче закріплення штучного запліднення стало можливим завдяки готовності суспільної моралі прийняти відповідні правові норми.

Право на трансплантацію органів гарантується законодавством багатьох країн світу. Світовий досвід вилучення донорських матеріалів від померлих осіб по-різному регулюється в країнах світу. Так, в Австрії, Іспанії, Бельгії, Франції, Фінляндії та Норвегії діє презумпція згоди померлої особи на вилучення трансплантанту, в інших – презумпція незгоди [11, с. 388]. В Україні діє Закон «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» від 16.07.1999 р. Поряд із ним діє і право на відмову від трансплантації з релігійних чи етичних переконань: трансплантація проводиться лише за інформованою згодою реципієнта. Вилучення матеріалів від живого донора може бути лише добровільним. Ст. 16 зазначеного закону регулює порядок донорства від померлих осіб. Кожна повнолітня дієздатна особа може дати письмову згоду або незгоду стати донором анатомічних матеріалів у разі своєї смерті. За відсутності такої заяви анатомічні матеріали в померлої повнолітньої дієздатної особи можуть бути взяті за згодою подружжя або родичів, які проживали з нею до смерті [13]. Моральні та релігійні переконання окремих осіб не дозволяють вилучати донорський матеріал від померлої особи, і закон гарантує повагу до таких переконань. Отже, в даному випадку норми права та моралі також узгоджені між собою.

Нормативний дозвіл на одностатеві шлюби надано в 11 країнах світу: Нідерландах, Бельгії, Іспанії, Канаді, Норвегії, Швеції, Португалії, Аргентині, Данії, Франції та Південній Африці. В Україні Сімейний кодекс встановлює, що шлюбом є сімейний союз жінки та чоловіка, зареєстрований у органі державної реєстрації актів цивільного стану [14]. Як зазначає В.В. Речицький, підсумовуючи результати діяльності Робочої групи з прав людини Конституційної комісії України, що була спрямована на модернізацію II Розділу Конституції України, відбулася спроба виключити прив'язку шлюбу до формулювання «союзу жінки та чоловіка». Проте за підсумком ці зміни опинилися поки що за межами законопроектної оболонки [9, с. 84–86].

Отже, як помітно зі світового досвіду та прикладу України, право на одностатеві шлюби є скоріше виключенням, аніж поширеною практикою. Суспільна мораль більшості країн, у тому числі і України, ще не готова прийняти відповідні норми. На сучасному етапі розвитку формальний дозвіл на вчинення відповідних дій в Україні спричинив би висловлення протесту значної частини населення.

Правове регулювання евтаназії різниться в залежності від того, в якій формі відбувається припинення життя хворого. Так, розрізняють активну і пасивну евтаназію. Активна евтаназія – це проведення певних дій із прискорення смерті невиліковно хворої людини згідно з її проханням з метою позбавлення її від тяжких страждань. Вона може здійснюватись не тільки медичним працівником, а й спільними діями лікаря і пацієнта. Пасивна евтаназія – це відмова від застосування лікарських засобів і маніпуляцій, за допомогою яких підтримувалось життя важко хворого пацієнта за умови, що пацієнт висловив прохання

не здійснювати медичне втручання [15 с. 184]. Активну форму евтаназії офіційно дозволено в таких країнах, як Нідерланди, Люксембург, Бельгія, Швейцарія, та деяких штатах США. Дозвіл на пасивну евтаназію, крім уже перелічених, надано в таких країнах, як Швеція, Ізраїль, Фінляндія.

Вітчизняна вчена С.А. Хімченко, узагальнюючи світовий досвід активної евтаназії, виробила такі критерії, за яких може бути наданий дозвіл на таку процедуру: 1) добровільне рішення про евтаназію повинна приймати лише повнолітня дїездатна особа, що перебуває поза реактивним станом або приступом; 2) діагноз і безнадійність стану повинні бути встановлені консиліумом незалежних фахівців; 3) при цьому у хворого повинні бути зареєстровані важкі фізичні страждання й установлене, що хвороба невилковна після застосування альтернативних способів; 4) прохання хворого про евтаназію повинно бути висловлено неодноразово, а також записано за присутністю юриста; 4) прохання повинно бути усвідомленим; 5) цьому повинна передувати доступна для хворого інформація про наслідки прийнятих на його прохання дій або бездіяльності, аж до настання смерті, що відзначається в спеціальній розписці й записується в історії хвороби; 6) факт і спосіб евтаназії повинен бути зазначений у лікарському свідоцтві про смерть; 7) рішення про евтаназію не може бути прийнято лікарем; 8) евтаназія може застосовуватися тільки у вигляді виключення, з однією метою – полегшити процес неминучого вмирання, не залишаючи хворого в цей важкий час і, у будь-якому разі, безплатно [16, с. 24].

Поділяємо думку науковця, адже іноді допомога піти з життя стає для невилковно хворого єдиним шляхом уникнути фізичних та моральних страждань. Разом із тим ми вважаємо, що на сучасному етапі розвитку евтаназію не може бути дозволено в Україні, бо це може призвести до численних зловживань через високий рівень корупції у державі.

Право людини на клонування є досить умовним, оскільки репродуктивне відтворення людського організму подібним шляхом законодавчо заборонено в переважній більшості країн. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини, ухвалена Радою Європи в 1997 р., забороняє створення ембріонів людини задля дослідницьких цілей, проте дозволяє дослідження на ембріонах *in vitro* за умови їхнього належного захисту [17]. Протокол до цієї конвенції за номером ETS N 168 прямо забороняє клонування людських істот [18]. Хартія основних прав ЄС прямо забороняє репродуктивне клонування людських істот [19]. В Україні діє закон Про заборону репродуктивного клонування людини від 14.12.2004 р., проте терапевтичне клонування і досі не врегульоване.

На думку вітчизняних учених, враховуючи заборону на клонування людини, все-таки потрібно шукати шляхи теоретичних напрацювань медико-правового регулювання цього напрямку медицини і біології. Практично неможливо штучними бар'єрами припинити розвиток науки. Рано чи пізно людство зіштовхнеться з необхідністю регулювати ті або інші суспільні відносини, що виникають у зв'язку з новими відкриттями в галузі клонування [11, с. 428]. Зокрема, науковці пропонують визначити критерії правомірності клонування людини та показання до застосування клонування [11, с. 428]. На нашу ж думку, слід не шукати шляхів правового регулювання цих потенційних правовідносин, а спрямувати наукові пошуки в галузі юриспруденції та зусилля законодавців у напрямі розробки таких мір, що унеможливлять або зроблять дуже малоймовірними появу клонованих людських істот. Вважаємо, що репродуктивне клонування повинно відбуватися навіть за умови

згоди реципієнта ДНК, оскільки це буде неповагою до унікальності та власної ідентичності клону.

Моральні норми суспільства досить категорично ставляться до клонування. Так, переважна більшість релігій активно засуджує як репродуктивне, так і терапевтичне клонування. Основними аргументами проти є те, що людина не може брати на себе роль Бога та створювати собі подібних; клонування порушує особисту свободу та унікальність особи; з репродуктивним клонуванням спотворюється сама ідея материнства та батьківства. Терапевтичне клонування засуджується за неповагу до життя ембріона. Світська мораль здебільшого поділяє аргумент про те, що репродуктивне клонування відбирає в людини право на власну ідентичність, а також посягає на основи сімейних стосунків. Ставлення до терапевтичного клонування є більш терпимим, оскільки вважається, що ембріон до 14 днів ще не є особистістю. Проте норми світської моралі також засуджують це явище, хоча і менш суворо. При прийнятті правових норм, що заборонили клонування людини в репродуктивних цілях, законодавці спиралися, зокрема, на значну соціальну небезпеку такого явища, а також брали до уваги також етичну сторону питання. Вважаємо, що норми моралі відіграли значну роль у прийнятті відповідних правових заборон.

Висновки. Вважаємо, що в умовах глобалізаційних змін держава має дотримуватися таких принципів у регулюванні прав нового покоління: 1) забезпечення вільного доступу до мережі Інтернет та віртуальної реальності; 2) невтручання в релігійні та моральні погляди особи, доки вони перебувають у межах закону і не загрожують державній безпеці; 3) дотримання балансу між повагою до прав меншин та піклуванням про збереження сприятливої демографічної ситуації в країні; 4) повага до права особи розпоряджатися власним життям та тілом, у тому числі і права на гідну смерть; 5) непорушність права особи, в тому числі ще не народженої, на власну унікальність та ідентичність; 6) стимулювання наукового прогресу до гуманізації досліджень і їхньої відповідності до правил біоетики.

Отже, моральні та правові норми, що регулюють четверте покоління прав людини, мають різний ступінь узгодженості. Держава повинна докладати зусиль до розвитку правового регулювання відповідних прав, оскільки науково-технічний прогрес та моральну трансформацію глобалізованого суспільства неможливо ігнорувати через появу нових видів суспільних стосунків, що потребують нормативної регламентації на рівні законів і конституції. При впровадженні такої регламентації держава має дотримуватися певних принципів, що дозволять врахувати інтереси як індивідів, так і країни. Потрібно стимулювати розвиток теоретичних досліджень у сфері четвертого покоління прав людини, що повинні закласти фундамент під прийняття нових правових норм.

Список використаної літератури:

1. Шебаніц Д.М. Сучасна проблематика теорії «покоління прав людини» в умовах європейської міждержавної інтеграції / Д.М. Шебаніц // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – Серія Право. – 2015. – Вип. 31. – Т. 1. – С. 57–61.
2. Крусс В.И. Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы / В.И. Крусс // Государство и право. – 2000. – № 10. – С. 43–50.
3. Лаврик М.А. К теории соматических прав человека / М.А. Лаврик // Сибирский юридический вестник. – 2005. – № 3. – С. 16–26.
4. Мушак Н.Б. Концептуальні підходи до класифікації прав людини в умовах глобалізаційних процесів / Н.Б. Му-

- шак // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 298–301.
5. Ивентьев С.И. Классификация прав и свобод человека и гражданина / С.И. Ивентьев // Казанская наука. – 2010. – № 3. – С. 199–203.
6. Вишняков В.М. Відкрита система таємного голосування / В.М. Вишняков, М.П. Пригара, О.В. Воронін // Управління розвитком складних систем. – 2015. – № 20. – С. 110–115.
7. Воробієнко П.П. Проблеми розвитку широкопasmового доступу до інтернету в Україні / П.П. Воробієнко, В.М. Гранатуров // Економіка України. – 2014. – № 2(627). – С. 51–62.
8. Проект Закону України «Про внесення доповнень до Цивільного Кодексу України (щодо гарантування права фізичної особи на доступ до Інтернету)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=50669.
9. Речицький В.В. Права людини в Україні: критичний погляд на досягнуте / В.В. Речицький // Право України. – 2015. – № 10. – С. 79–86.
10. Бреус С.М. Міжнародно-правові стандарти і зарубіжний досвід у сфері гендерної ідентичності / С.М. Бреус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2014. – № 3. – С. 83–87.
11. Стеценко С.Г. Медичне право України / С.Г. Стеценко, В.Ю. Стеценко, І.Я. Сенюта; за заг. ред. С.Г. Стеценка. – К. : Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. – 507 с.
12. Самокиш К.О. Правовий статус ембріона людини / К.О. Самокиш // Право України. – 2012. – № 7. – С. 287–293.
13. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16.07.1999 р. № 1007-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1007-14>.
14. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
15. Рапаєва М.В. Евтаназія у сучасному суспільстві та перспективи її доцільності в Україні / М.В. Рапаєва // Юридична наука. – 2014. – № 12. – С. 183–190.
16. Хімченко С.А. До питання етичних, правових та медичних аспектів евтаназії: український та російський досвід [Електронний ресурс] / С.А. Хімченко. – Режим доступу : <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1791/Himchenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
17. Конвенція про захист прав і гідності людини щодо застосування біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину. – Рада Європи, Європейський Союз; Конвенція, Міжнародний документ від 04.04.1997 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_334.
18. Додатковий протокол до Конвенції про захист прав і гідності людини щодо застосування досягнень біології і медицини, що стосується заборони клонування людських істот. – Рада Європи; Протокол, Міжнародний документ від 12.01.1998 р. № 168 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_526.
19. Хартія основних прав Європейського Союзу. – Європейський Союз; Хартія, Міжнародний документ від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_524.